

Ամայա ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ՏԱԲՈՒ ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՌԱԿԱԶՄԱԿԱՆ ԿԱՂԱՊԱՐՆԵՐՆ ԱՆԳԼԵՐԵՆՈՒՄ

Սույն հոդվածը նվիրված է անգլերենի տաբու բառերի բառակազմական առանձնահատկություններին: Նպատակն է պարզել, թե անգլերենում բառակազմական որ կաղապարներն են առավել գործուն տաբու բառեր կազմելիս: Հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ անգլերենում տաբու բառերը կազմվել են անգլերենի բառակազմական հնարավոր բոլոր կաղապարներով: Քննված 138 տաբու բառամիավորներից առանձնացվել են հետևյալ վիճակագրական տվյալները. անգլերենի տաբու բառային միավորներից մոտավորապես կեսը կազմությանը պարզ բառեր են, մնացյալը վերլուծական, համադրական, հապավական տարաբնույթ բաղադրություններ են՝ բարդություններ կամ բառաբարդումներ (word-composition) և ածանցումներ (affixation): Ընդ որում՝ բաղադրյալ տաբու բառերի մեծ մասը՝ վերլուծական բարդություններ են, իսկ մի քանիսը՝ հապավական: Տաբու բառերը, լինելով անգլերենի բառապաշարի ակտիվ և կենսունակ միավորներ, համաչափ զարգացում են ունեցել անգլերենի մյուս բառաշերտերին զուգընթաց բառապաշարի պատմական զարգացման գործընթացում:

Բանալի բառեր. բառակազմություն, բառակազմական կաղապարներ, տաբու, բառապաշար, պարզ բառեր, բառաբարդում, ածանցում, վերլուծական բարդություններ, համադրական բարդություններ, հապավում

Անգլերենում տաբու բառերը կազմվել են անգլերենի բառակազմական գրեթե բոլոր կաղապարների կիրառմամբ: Անգլերենում տաբու բառերը հիմնականում գործուն և կենսունակ միավորներ են և լեզվի բառապաշարի պատմական զարգացմանը զուգահեռ զարգացել և փոփոխվել են: Սա նշանակում է, որ բառակազմական բազմազան իրացումներում տաբու բառերի ուսումնասիրությունն ու արժևորումը խիստ արդիական է և խրախուսելի: Տաբու բառերի կազմության եղանակների, միջոցների և հնարանքների համապարփակ նկարագրությունը, ըստ էության, ձևայինների քննություն է: Լեզվաբանության մեջ արմատացած է այն տեսակետը, որ յուրաքանչյուր բառի բառակազմական քննությունը ենթադրում է ձևայինների, արմատների ու նրանց տարբերակման հետազոտություն /Ջահուկյան, 1989: 27-158/: Ստորև կատարվող քննությունը բառակազմական կաղապարների համաժամանակյա ուսումնասիրություն ներկա-

յացնելուց զատ, պարունակում է նաև տարաժամանակային, պատմական անցումներ:

Ինչպես բոլոր լեզուներում, անգլերենում նույնպես բառերն, ըստ կազմության, լինում են պարզ և բաղադրյալ: Մեր հետազոտության աղբյուր են հանդիսացել *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (International Student's Edition, A. S. Hornby, Seventh edition, Oxford University Press) բառարանի 7-րդ հրատարակությունից քարտագրած 138 տաբու բառամիավորները: Տաբուների/արգելաբառերի պարզ կամ բաղադրյալ կազմությունը տարբերակելիս հիմք ենք ընդունել լեզվաբանության մեջ լայնորեն կիրառվող համաժամանակային հետևյալ սկզբունքը. ձևայնականացման առանձնահատկություններով առանձին բաղադրիչների բաժանվող բաղադրիչներ ունեցող բառերը բաղադրյալ են, իսկ բաղադրիչների չբաժանվողները՝ պարզ բառեր: Պարզ և բաղադրյալ բառերի հակադրության մասին հայ լեզվաբան Էդ. Աղայանը գրում է. «...պարզ բառերը մենաձևային, արմատական բառեր են, իսկ բաղադրյալ բառերը մեկից ավելի ձևային բաղադրություններ, ըստ որում բաղադրությունը կազմող ձևայիններից մեկը պարտադիր կերպով պետք է լինի հիմնական ձևային, քանի որ առանց հիմնական ձևային ոչ մի բաղադրյալ, այլև առհասարակ բառ չի կարող լինել: Ինչ վերաբերում է բաղադրությունը կազմող մյուս ձևայիններին, ապա նրանք կարող են լինել և՛ հիմնական, և՛ երկրորդական ձևայիններ» /Աղայան, 1984: 219/:

1. Պարզ տաբու բառեր

Վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս, որ քննության ենթարկվող 136 տաբու բառային միավորներից 53-ը կազմությամբ պարզ բառեր են: Այդ բառերն են՝ *ass, ball, butt, bugger, beaver, Christ, cock, crock, cunt, dyke, fenian, mick, fag, fanny, fuck, gook, bastard, hump, injun, jerry, kaffir, knob, kraut, minge, nigger, piece, piss, poof, prick, queen, queer, quim, roger, root, savage, screw, shag, shit, crap, snatch, spade, spunk, tit, jug, tool, toss, turd, twat, wank, whore, wog, yellow, yid*:

Վերոնշյալ բառերը լեզվաբանական արդի, ընդունելի նորմերով ունեն մեկ հիմնական ձևային, հետևաբար պարզ, արմատական բառեր են, բառակազմական ու ձևային բանական տեսանկյունից վերլուծելի չեն, համարվում են անտարրալուծելի միավորներ:

Անգլերենի պարզ, արմատական տաբու բառերի տարաժամանակյա քննությունը ցույց է տալիս, որ դրանց՝ ներկայումս վերջնական համարվող հնչյունական պատկերը ձևավորվել է ժամանակի ընթացքում: Ինչպես հետազոտություններն են վկայում, դրանց մեծամասնությունն անգլերենի զարգացման նախորդ լեզվափոփոխում հնչյունական, հետևա-

պես նաև՝ արտասանական այլ կազմ է ունեցել: Արտաքին ու ներքին վերականգնումները ցույց են տալիս, որ բազմաթիվ պարզ տաբուների արտասանական բազայից դուրս են մնացել որոշ հնչյուններ կամ ավելացել են նորերը, մի քանիսն էլ ամբողջական պարզ բառերի կրճատված տարբերակներ են:

Այստեղ կարևոր է նաև նկատել, որ անգլերենի պարզ տաբու բառեր համարվող միավորներում կարող են լինել այնպիսիք, որոնք ամբողջական տեսք են ստացել տարբեր վերլուծելի բաղադրիչների համակցումից և իրենց ձևավորման ակունքներում կարող են կազմված լինել տարբեր բաղադրիչներից: Դրանց բաղադրյալ լինելն այլևս չի գիտակցվում և հնարավոր չէ վերականգնել նույնիսկ այն դեպքում, երբ հին անգլերենում կամ նախագերմաներենում համաժամանակյա քննության ենք ենթարկում դրանց կառուցվածքը: Այդ միավորների համակցման գործընթացն ամենայն հավանականությամբ ավարտվել է անգլերենի զարգացման նախապատմական շրջանում:

Պարզ, արմատական տաբու միավորների լեզվական կարևոր առանձնահատկությունն այն է, որ դրանք անգլերենի հիմնական բառաֆոնդի մասն են կազմում, համընդհանուր այլ բառամիավորների հետ ընկած են անգլերենի բառապաշարի հիմքում և հիմնականում միավանկ ու երկվանկ բառեր են, որոնք ավանդվել են հին ու միջին անգլերենից: Նշված միավորները մեծ մասամբ բնիկ բառեր են, ունեն իրենց համարժեքները ցեղակից լեզուներում, և ամենակարևորը՝ գործուն, կենսունակ, վերարտադրողական միավորներ են, այսինքն՝ հիմք են հանդիսանում տարաբնույթ այլ բաղադրությունների կազմման համար: Ի դեպ, բառային այս միավորների մեծ մասը ոչ միայն տաբու միավորներ են, այլև կարող են ընդգրկվել բառիմաստային այլ խմբերում:

2. Բաղադրյալ տաբու բառեր

Բաղադրությունները կամ բաղադրյալ բառերն ունեն տարբեր համակարգեր ու ենթահամակարգեր: Պետք է նշել, որ աշխարհի բոլոր լեզուները ներկայացնող առանձին լեզվաընտանիքներից յուրաքանչյուրը (հնդեվրոպական, ուգրո-ֆիննական, սեմական, չին-տիբեթական, թյուրքական և այլն) նոր բառերի կազմության հարցում միասնական են զարգացել: Տվյալ գործընթացը հիմնավորվում է ծագումնաբանական, տիպաբանական ու կառուցվածքային քննությամբ /Stekauer, Valera, Kortvelyessy, 2012/: Այս ընդհանրական բնութագրով հանդերձ՝ ամեն մի լեզու ժամանակի ընթացքում կատարելագործել է նոր բառեր կերտելու իրեն բնորոշ, տիպիկ առանձնահատկությունները: Այս առումով տեղին է հիշատակել լեզվաբան Լ. Բլումֆիլդի կատարած դիտարկումը:

Քննելով ու դասակարգելով անգլերենի բաղադրյալ բառերը՝ նա ընդգծում է, որ յուրաքանչյուր լեզվում բաղադրյալ բառերն ունեն իրենց բնորոշ առանձնահատկությունները՝ «Լեզվաբանները հաճախ սխալվում են՝ իրենց լեզուներում ընդունելով բարդ բառերի այնպիսի որոշակի ձևեր, որոնք տվյալ պահին գործածման համընդհանուր ճանաչում ունեն: Ակնհայտ է, որ տարբեր լեզուներում բարդ բառերի հիմնական կաղապարները որոշակիորեն նման են իրար և այդ նմանությունը արժանի է հիշատակման, ավելին՝ դրանց յուրահատկությունները և հատկապես բացառությունները տարբեր են առանձին լեզուներում: Տարբերություններն այնքան զգալի են, որ մենք դժվարանում ենք կազմել մի ընդհանուր սխեմա, որը հատուկ կլինի բոլոր լեզուներին: Սակայն կան երկու հիմնական և օգտակար խմբավորումներ: Առաջինը բաղադրյալ բառերի բաղադրիչների միջև եղած հարաբերություններն են, իսկ երկրորդը՝ տվյալ բաղադրյալ բառի առանձին-առանձին բաղադրիչների հարաբերությունը ընդհանուր բառի հետ: Բարդ բառերը տարբերակվում են էնդոսենթրիկ և էզոսենթրիկ կառույցներում, որոնք լավագույնս երևում են շարահյուսության մեջ» /Bloomfield, 1984: 233, 235/: Հայերենի պարագայում այդ կաղապարների ամբողջական պատկերն ուսումնասիրել են Լ. Հովսեփյանը, Ս. Էլոյանը, Ս. Գալստյանը, Գ. Ջահուկյանը և ուրիշներ, իսկ անգլերենի դեպքում՝ Վ. Ադամսը, Ի Պլագը, Լ. Բաուերը /Հովսեփյան, 1987, Հովսեփյան, 2016, Էլոյան, 1963, Գալստյան, 1978, Ջահուկյան, 1989, Adams, 2001; Plag, 2003; Bauer, 1983; Stekauer, Lieber, 2005; Adams, 2001; Stekauer, 2005; Bauer, 1983: 72-107; Miller, 2014; Yu, Alan, 2007; Арнольд, 2012; Смирницкий, 1998/ և ուրիշներ:

Բաղադրյալ բառերն իրենց կազմում ունեն մեկից ավելի ձևայիններ, որը հստակորեն երևում է բառակազմական վերլուծության ժամանակ: Մեկից ավելի բաղադրիչներ պարունակող բաղադրությունները թե՛ կազմության եղանակներով, թե՛ կազմության միջոցներով, թե՛ կառուցվածքով (կազմության տիպ) տարաբնույթ են: Հենց այս ամենի հիման վրա էլ բաղադրություններն ունենում են դասակարգման տարբեր յուրահատկություններ: Հիմնվելով ամենաընդհանուր լեզվաբանական դասակարգումների վրա՝ անգլերենում նույնպես բաղադրությունները լինում են երկու տեսակ՝ **բարդություն** կամ **բառաբարդում** (word-composition) և **ածանցում** (affixation):

Անգլերենում բաղադրյալ բառերը տարբերակվում են ձևափոխության չափանիշներով: Անգլիացի լեզվաբան Ի. Պլեգն անգլերենի բաղադրյալ բառերի մասին նշում է հետևյալը. «Բարդ բառերը համակարգորեն կապակցում են կոնկրետ կատեգորիաների բառեր: Դրանք ունեն որոշակի կայուն շեշտային պատկեր, որոնք պատճառաբանվում են որո-

շակի սկզբունքներով: [...] Բարդ բառերը բացահայտում են մի շարք տեսական խնդիրներ (որոնցից շատերը վերջնական լուծում չեն ստացել), ինչպիսիք են՝ բարդ բառերի ներքին կառուցվածքը, գլխավոր բաղադրիչի խնդիրը, բառաշեշտի տեղադրման իմաստային և կառուցվածքային մեկնաբանությունը և ձևաբանության ու շարահյուսության կապը» /Plag, 2002: 207/:

Անգլերենի տաբու բարդությունների առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ տաբու բառերի մեծամասնությունը՝ 71-ը, բաղադրություններ են, որոնք բաժանվում են երեք հիմնական տեսակների՝ **վերլուծական, համադրական, հապավական**: Դրանք, ինչպես կտեսնենք, իրացվում են տարբեր համակարգերով ու ենթահամակարգերով:

Առաջին խմբի՝ անգլերենի վերլուծական տաբու բարդությունների հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ բաղադրության մաս կազմող բաղադրիչները հնչում են որպես առանձին բառեր, ունեն անկախ բառային շեշտ և պահպանում են իրենց բառային ինքնուրույնությունը՝ արտահայտելով մեկ նոր բառային իմաստ: Այդպիսի բաղադրությունները կարող են լինեն երկանդամ, եռանդամ և բազմանդամ: Վերլուծական բաղադրությունները տարբեր ենթատեսակներ ունեն՝ **հարադրական, կրկնավոր, կայուն բառակապակցություններ և հատվածական բաղադրություններ** /Աղայան, 1984: 221/: Անգլերենում այս տիպի բաղադրությունները կայուն գործածություն ունեն, դրանք նախևառաջ հիմնական խոսքի մասեր են, որոնց օժանդակում են երկրորդական խոսքի մասերը: Անգլերենի բաղադրյալ տաբու բառերից 29-ը վերլուծական բարդություններ են, որոնք բացառապես արտահայտվում են վերլուծական բաղադրության երկու տեսակներով՝ հարադրական բարդություններով և կայուն բառակապակցությամբ:

Վերլուծական բաղադրությունների հիմնական մասը **հարադրական բարդություններ** են, որոնք ընդհանուր անվամբ կոչվում են նաև հարադրություններ: Անգլերենում կան 26 տաբու հարադրություններ, որոնք, ըստ մեկ այլ խմբավորման, բայական կամ անվանական են: Բայական են այն հարադրությունները, որոնք ամբողջությամբ վերցրած արտահայտում են մեկ բառի իմաստ՝ բայիմաստ: Անգլերենում այսպիսի հարադրություններն արտահայտվում են հիմնական ձևային-նախդիր կաղապարով: Ուսումնասիրության նյութ դարձած տաբուների մեջ կան հենց այսպիսի կաղապարով կազմված հարադրություններ, որոնք ներառվում են անգլերենի դարձվածավոր բայերի շարքում: Այսպիսի կազմությունները 12-ն են՝ *arse about/ aroud, balls-out, balls-up, bugger off, bugger up, bugger about/around, eff off, jack off, piss-up, sod off*:

Անվանական հարադրական բարդությունների հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ դրանք ունեն հարակցական բնույթ, այսինքն՝ հարակցական հարադրություններ են, որոնց բաղադրիչների միջև կա հարակցական համադրում. գրվում են միացման գծիկով, ունեն բառիմաստային մեկ ամբողջություն և հնչարտաբերական միասնություն: Բաղադրության այս տեսակը ներկայանում է տարբեր կաղապարներով, որոնց յուրահատկություններին կանդադառնանք ստորև:

ա/ Գ+Գ (N+N) կաղապարով հարադրական բարդությունները ներկայանում են տարբեր իմաստային խմբերով: Այստեղ կարևոր է բարդությունների բաղադրիչների իմաստային մերձավորության աստիճանը: Ընդ որում, բաղադրիչներն իմաստով առնչակից են՝ հոմանիշ կամ հականիշ և այլն: Նկատենք նաև, որ ձևաբանական մակարդակում վերլուծական այս բարդություններում փոփոխությունների է ենթարկվում հարակցության երկրորդ բաղադրիչը, իսկ շարահյուսորեն դրանց բնորոշ է խնդրային ու պարագայական զանազան հարաբերություններ արտահայտելը: Այս կաղապարով ներկայացող տաբու բառերը 6-ն են՝ *arse-licking (arse+licking)*, *ass-licking (ass+licking)*, *ass-licker (ass+licker)*, *bull-shit (bull+shit)*, *cock-teaser (cock+teaser)*, *prick-teaser (prick+teaser)*:

բ/ Ա+Գ (A+N) կաղապարով հարադրական բարդություններով ներկայացող տաբուի ընդամենը մեկ գործող կառույց կա անգլերենում՝ *dumb-ass (dumb+ass)*: Այս կաղապարով բարդությունները արտահայտում են հատկանշային հարաբերություններ և նախադասության կազմում լրացական, երկրորդական անդամի նշանակություն ունեն:

գ/ Դ+Գ (Pro.determiner+N) կաղապարով հարադրական բարդությունները անգլերենում երկուսն են՝ *half-breed (half+breed)*, *half-caste (half+caste)*: Այս կաղապարով հիմնականում կերտվում են ածականներ և ունեն որոշչային կիրառություններ: Այս կարգի հարադրությունները շարահյուսորեն արտահայտում են որոշիչ-որոշյալի հարաբերություն:

դ/ Բ+Ա (V+A) կաղապարով հարադրական բարդությունները նույնպես գործուն են անգլերենում, դրանք հիմնականում որոշչային կիրառությամբ ածականներ են: Մեր դիտարկած տաբուներում կա այս կաղապարով մեկ կառույց՝ *piss-poor (piss+poor)*:

ե/ Բ+Բ (V+V) կաղապարով հարադրական բարդությունների խումբը ներկայանում է մեկ տաբու միավորով՝ *piss-take (piss+take)*: Այս կաղապարով հիմնականում գոյականներ են ստեղծվում, որոնք արտացոլում են իրավիճակային իրողություններ:

զ/ Գ+Դ (N+ Pro.) կաղապարով հարադրական բարդությունները ներկայանում են գոյականական հետևյալ միավորներով՝ *bugger all (bugger+all)*, *fuck all (fuck+all)*, *sod all (sod+all)*: Այս կաղապարով ստեղծված գոյականներն արտահայտում են վերացականություն և անորոշություն:

Ըստ մեր կատարած հետազոտությունների՝ անվանական հարադրությունների ընդհանուր թիվը 14-ն է:

Վերլուծական բարդության մյուս տեսակով՝ կայուն բառակապակցությամբ տաբու բառերի ձևավորումը նույնպես օրինաչափ երևույթ է անգլերենում: Ըստ մեր հետազոտությունների՝ անգլերենում կայուն երկանդամ բառակապակցությամբ արտահայտված տաբուների երեք վկայություն կա, որոնք կբերենք ստորև՝ *jack shit* (ոչ մի բան կամ ոչինչ), *piss artist* (անձ, որը շատ ավազակաբարձ է օգտագործում և նրա վարքագիծը դառնում է անմիտ), *red Indian* (խիստ վիրավորական բառ՝ ուղղված ամերիկյան բնիկներին): Ինչպես նկատելի է, այս բառակապակցությունները բացառապես կազմված են Գ+Գ (N+N) կաղապարով, այսինքն՝ գերադաս և ստորադաս անդամները պատկանում են նույն խոսքի մասին: Բերված գործածությունների հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ ունեն նոր բառային իմաստ: Բառակապակցությունը ստացել է անվանողական նշանակություն, ինչպես նաև՝ իրենց կազմում եղած բոլոր միավորներով հանդերձ նախադասության մեկ անդամ են: Բաղադրության մաս կազմող միավորները վերլուծելիս պարզորոշ երևում է, որ նրանցից յուրաքանչյուրը անկախ, այլ իմաստ արտահայտող միավորներ են, իսկ նոր իմաստով՝ նախադասության մեկ անդամ: Ի դեպ, անգլերենում մեր ունեցած կայուն բառակապակցությամբ վերլուծական բարդության դրսևորումները գոյականներ են:

Երկրորդ խմբի՝ անգլերենի համադրական տաբու բարդությունների բաղադրությունների բուն առանձնահատկությունն այն է, որ տարբեր բաղադրիչների միացումից մեկ բառ է կազմվում: Համադրական բաղադրության կազմում միավորվող երկու կամ ավելի հիմնական ձևույթների ամբողջությունը կոչվում է բարդություն: Բարդությունները ներկայանում են տարբեր տեսակներով, որոնց տարբերակման հիմքում կարևորվում է նրանց կառուցվածքը, կազմության եղանակը, իմաստային առանձնահատկությունները և բաղադրիչների ներքին քերականական տարաբնույթ հարաբերությունները:

Ըստ այդմ, համաժամանակյա դրությամբ կատարվող այս քննության մեջ բաղադրությունների բարդություն ենթախմբի մեջ ընդգրկում ենք այն տաբու բառային միավորները, որոնք արտասանվում, ենթադրաբար գրվում են բաղադրիչների միասնությամբ. իրար միակցվող հիմնական ձևույթներով բաղադրիչների միջև չկա արտասանական դադար, ունեն իրենց հատուկ հիմնական (ուժեղ) կամ հիմնական ու երկրորդական (թույլ) շեշտեր, ինչպես նաև՝ արտահայտում են իրար համակցվող բաղադրիչների համաձուլումից առաջացած մի նոր նշանակություն, բառային անկախ իմաստ: Համադրական բարդության բաղադրիչները կարող են ներկայանալ բաղադրական տարբեր հիմքերով՝ գոյականով, բայով և այլ խոսքի մասերով: Հայ լեզվաբան Էդ. Աղայանը նշել է, որ «...բա-

ղաղրական հիմք է կոչվում համաղրական բաղադրության երկու մասերից յուրաքանչյուրը» /Աղայան, 1984: 246/: Անգլերեն տաբու բառերի այդ հիմքերը լեզվական քննության ենթարկելը խիստ կարևոր է: Ընդ որում, բարդությունները լեզվական քննությամբ բնութագրելը և նրանց յուրահատկությունները բացահայտելը կարևոր սկզբունք է բառակազմագիտության մեջ, քանի որ բաղադրություն կազմող ամեն մի մասը մեկ առանձին լեզվական միավոր է:

Անգլերենը հարուստ չէ համաղրական տաբու բարդություններով՝ ըստ մեր կատարած ուսումնասիրությունների կա ընդամենը 14 տաբու: Անգլերենում այսպիսի բնութագիր ունեցող տաբուները, որպես բարդության դրսևորումներ, ունեն գոյականական հիմք, որոնցում գոյականները ոչ միայն բաղադրող հիմքեր են, այլև՝ բարդության շարահյուսորեն գերադաս անդամներ: Ստորև դիտարկվող տաբուները ներկայանում են համաղրական բարդությունների բառակազմական տարբեր կաղապարներով՝

ա/ Գ+Գ (N+N) կաղապարով բարդությամբ տաբու բառերը հիմնականում արտահայտվում են այս կաղապարով, և սա պատահական չէ: Այս կաղապարով բարդությունները բավականաչափ գործուն են անգլերենում /Stekauer, Lieber, 2005: 378/: Ընդ որում, նրանք հիմնականում գոյականներ են, այն է՝ *arsehole* (arse+hole), *asshole* (ass+hole), *arselicker* (arse+licker), *cocksucker* (cock+ sucker), *dickhead* (dick+head), *gobshite* (gob+shite), *handjob* (hand+job): Ակնհայտ է, որ, նշված 7 բարդությունները հիմնականում արտահայտում են տեղանիշ և ունեն տարածական իմաստ, իսկ շարահյուսորեն՝ հատկացուցիչ-հատկացյալի և խնդրային պարագայական տարաբնույթ հարաբերություններ են արտահայտում:

բ/ Ա+Գ (A+N) կաղապարով բարդությամբ տաբու բառերը գործուն են անգլերենում: Այսպիսի կազմություն ունեցող բարդություններն արտահայտում են որոշիչ-որոշյալի հարաբերություն: Այս կաղապարով կերտվում են հիմնականում գոյականներ, ինչպես նաև՝ ածականներ, այն է՝ *blackamoor* (black+moor), *redskin* (red+skin), *wetback* (wet+back): Իմաստային առումով այս կաղապարով ստեղծված 3 բարդությունները հիմնականում արտահայտում են բարոյական, անձնական, ռասսայական հատկանիշներ:

գ/ Գ+Բ (N+V) կաղապարով բարդությամբ տաբու բառերում գոյականը հանդես է գալիս որպես սերող հիմք: Այս կաղապարով կարող են կերտվել բայեր, ածականներ և մակբայներ: Անգլերենի տաբու բառերի շարքում հանդիպել ենք այսպիսի մեկ կաղապարով կառույցի, այն է՝ *goddam* (god+damn): Ինչպես նկատելի է, եզակի այս վկայության բայական եզրը կրել է հնչյունական փոփոխություն, քանի որ *n* հնչյունն ընկել է: Այս կաղապարով բարդությունները խնդրային հարաբերություններ են արտահայտում:

դ/ Բ+Գ (V+N) կաղապարով բարդությամբ տաբու բառերը հիմնականում անձնանիշ գոյականներ են և արտահայտում են խնդրային հա-

րաբերություններ: Անգլերենն ունի այս կաղապարով ընդամենը մեկ տաբու բարդություն՝ *greaseball* (*grease+ball*):

Բաղադրյալ բառերի մեջ առանձին խումբ են այն կազմությունները, որոնք համարվում են բարդաձանցավոր բարդություններ, այսինքն՝ կազմված են արմատ+արմատ+ածանց կաղապարով: Դիտարկվող տաբու բառերի մեջ կան այսպիսի կաղապարով երկու կազմություններ, այն է՝ *bollocking* (*bol+lock+ing*), *bollocks* (*bol+lock+s*): Այս կաղապարով կերտված գոյականներն արտահայտում են վերացական, թանձրացական և իրավիճակային հասկացություններ:

Երրորդ խմբի՝ անգլերենի հապավական տաբու բարդություններն ամբողջական բառերի կրճատված, հապավված տարբերակներ են: Է. Աղայանը նշում է. «Հապավումը բաղադրյալ անվանումների ու տերմինների կրճատված մասերի միավորումով բաղադրություններ կազմելու եղանակն է, ինչպես և՛ այդ եղանակով կազմված բաղադրությունները» /Աղայան, 1984: 291/: Հապավումները հիմնականում գրավոր և բանավոր խոսքում կիրառվել են 18-19-րդ դարերից սկսած, լայն տարածում են ստացել հատկապես 20-րդ դարում և կենսունակ են մինչ օրս: Պատեհ է նշել, որ հապավումները հիմնականում գրավոր լեզվից են անցնում բանավոր խոսք, և դա հիմնավորվում է այն փաստով, որ ինչպես բոլոր լեզուներում, այնպես էլ անգլերենում հապավումները, բառերի կրճատումներն առաջացել են համառոտագրությունների հիմքի վրա: Անգլերենում նույնպես հապավումները լայն տարածում ունեն և իրենց դրսևորումներով մեծ բառախմբեր են ընդգրկում: Ինչ վերաբերում է տաբու հապավումներին, նշենք, որ դրանք սակավաթիվ են: Մեր լեզվական ընտրանքում կա ընդամենը մեկ հապավական բարդություն, որը պատկանում է տառային հապավման տեսակին, այն է՝ *BS* (*bull+shit*): Սակայն անգլերենում կան 6 այլ տաբուներ, որոնք մենք ճիշտ ենք համարում զետեղել բարդությունների այս խմբում. դրանք ոչ թե հապավական բարդություններ են, այլ ամբողջական բառերի կրճատված տարբերակային դրսևորումներ՝ տաբուի նոր իմաստներով: Եթե այդ բառերը գնահատենք իրենց հնչական դրությամբ ու կազմով, ապա կդասենք պարզ բառերի շարքում, բայց նրանց ստուգաբանական արժեքը ցույց է տալիս, որ դրանք տարաբնույթ բաղադրությունների կրճատված տարբերակներ են, հետևաբար այդ բառերի տեղը բաղադրությունների հենց այս խմբում է: Այդ բառերն են՝ *abo* (*aborigine*), *Paki* (*Pakistan*), *coon* (*raccoon*), *sod* (*sodomite*), *spic* (*spiggoty*), *dick* (*Richard*):

3. Տարու ածանցումների առանձնահատկություններն անգլերենում

Այս տիպի բաղադրությունները նույնպես համադրական բարդությունների պես ձևավորվում են տարբեր բաղադրիչների միացումից և ունեն մեկ հիմնական շեշտ: Ածանցումներն այնպիսի համադրական բաղադրություններ են, որոնք իրենց կազմում պարունակում են մեկ արմատ+մեկ կամ ավելի ածանցներ, այսինքն՝ գործում է հիմնական ձևոյթ+երկրորդական (բառակազմական) ձևոյթներ կաղապարը: Այս կաղապարով համադրական բաղադրությունները կոչվում են ածանցավոր բառեր իրենց կազմում ածանց կամ ածանցներ ունենալու պատճառով: Ածանցների քանակի հատկանիշով պայմանավորված՝ ածանցավոր բառերը լինում են մենաձանց, երբ իրենց կազմում ունեն միայն մեկ ածանց, և բազմաձանց, երբ իրենց կազմում ունեն մեկից ավելի ածանցներ: Ինչպես փաստերն են ցույց տալիս, անգլերենի ածանցավոր տարու բառերը բացառապես մենաձանցավոր բառեր են:

Ամեն մի ածանցում, որպես բաղադրություն, ունի երկու բառակազմական միավոր՝ բաղադրական հիմք և ածանց: Ածանցումների բաղադրական հիմքերը նույնպես լինում են պարզ և բաղադրյալ: Պարզ հիմքերը, ըստ էության, արմատ+աձանց կաղապարն է, իսկ բաղադրյալ հիմքերը տարբերակվում են ըստ բաղադրության բնույթի, այն է՝ ածանցավոր ու բարդ: Ըստ էդ. Աղայանի՝ ածանցումների բաղադրման հիմքերը լինում են պարզ, ածանցավոր և բարդ /Աղայան, 1984: 280/: Բաղադրական այս հիմքերի հիման վրա էլ ածանցումները լինում են երեք տեսակի՝

ա) **պարզաձանցավոր**, որոնք պարունակում են պարզ հիմքերով բաղադրված ածանցավոր բառեր,

բ) **հարաձանցավոր**, որոնք պարունակում են ածանցավոր հիմքով ածանցումներ,

գ) **բարդաձանցավոր**, որոնք պարունակում են բարդ հիմքերով ածանցումներ:

Կարող ենք եզրակացնել, որ պարզաձանցավոր բառերը մենաձանց են, հարաձանցավոր բառերը՝ բազմաձանց, իսկ բարդաձանցավոր բառերը կարող են լինեն և՛ մենաձանց, և՛ բազմաձանց: Անգլերենի պարզաձանցավոր հիմքեր ունեցող տարու միավորներն են՝ *retard, scare, arse, balls, bugged, buggery, coolie, darkie, effing, fucking, shite, fucker, knocker, midget, polack, papist, popery, popish, pussy, stiffy, wanker*: Անգլերենում հարաձանցավոր և բարդաձանցավոր հիմքերով կազմված տաբուներ չկան:

Ածանցումների մյուս կարևոր առանձնահատկությունն այն է, որ ածանցները բաղադրական հիմքին միանում են սկզբից կամ վերջից: Ըստ

այդմ՝ նախաձանցով կազմված ածանցումները նախաձանցավոր, վերջաձանցներով կազմված ածանցումները վերջաձանցավոր բաղադրություններ են, իսկ այն բաղադրությունները, որոնք ունեն միաժամանակ և՛ նախաձանց, և՛ վերջաձանց, կոչվում են նախաձանցավոր-վերջաձանցավոր:

Անգլերենում դիտարկման ենթարկվող տաբու բառերից 22-ը ածանցավոր կազմություններ են, որոնցից 1-ը նախաձանցավոր է, իսկ 21-ը՝ վերջաձանցավոր: Անգլերենի նախաձանցավոր միակ տաբու բառամիավորը *retard* (*re-+tard*) բառն է: Անգլերենի վերջաձանցավոր տաբու բառամիավորներն են՝ *scare* (*sc+are*), *arse* (*ars+e*), *balls* (*ball+-s*), *bloody* (*blood+-y*), *shite* (*shit+-e*), *coolie* (*cooli+-e*), *buggered* (*bugger+-ed*), *buggery* (*bugger+-y*), *effing* (*eff+-ing*), *fucking* (*fuck+-ing*), *fucker* (*fuck+-er*), *knocker* (*knock+-er*), *midget* (*midge+-et*), *polack*¹ (*pol+-ack*), *papist* (*pape+-ist*), *popery* (*pope+-ery*), *popish* (*pope +-ish*), *pussy* (*puss+-y*), *stiffy* (*stiff+-y*), *wanker* (*wank+-er*), *darkie/darkey* (*-e (-y)*): Վերը նշված ածանցավոր բառերում ածանցների հավաստիությունը ճշգրտել ենք գիտական գրականության տարաբնույթ տվյալներով /Арнольд, 2012: 121-135; Bauer, 1983: 72-107; Adams, 2001/:

Ինչպես փաստերն են ցույց տալիս, անգլերենի տաբու բառերում կա մեկ նախաձանց՝ *re-*, և մի շարք վերջաձանցեր՝ *-are*, *-e*, *-s*, *-ed*, *-y*, *-ing*, *-ian*, *-er*, *-et*, *-ist*, *-ery*, *-ish*, *-y*, *-ack*: Ընդ որում, *-y* ածանցով կա երեք տաբու բառամիավոր, *-er* և *-e* ածանցներով՝ երեք, իսկ մյուսներով՝ մեկական միավոր:

Դիտարկված ածանցավոր բառերի մեջ սոսկ բառակազմական են հետևյալ ածանցները՝ *-re*, *-y*, *-er*, *-et*, *-ist*, *-ery*, *-ish*, *-y*, *-ack*, ձևակազմական է *-are* ձևույթը, *-e* ածանցը թե՛ ձևակազմական է, թե՛ բառակազմական, իսկ *-s*, *-ed*, *-ing* ածանցները, լինելով ձևակազմական ձևույթներ, անգլերենի տաբու բառերում վերածվել են բառակազմական ձևույթների:

Ածանցավոր տաբու բառերով կերտվում են հիմնականում գոյականներ, ածականներ, բայեր և բացականչություններ: Ստորև կբերենք դրանք համապատասխան խմբերում. գոյականներ՝ *buggery*, *coolie*, *darkie/darkey*, *knocker*, *midget*, *polack*, *popery*, *pussy*, *retard*, *stiffy*, *balls*, *wanker*, *fucker* (13 միավոր), ածականներ՝ *bloody*, *effing*, *fucking*, *papist*, *popish*, *buggered* (5 միավոր), բայեր՝ *scare*, *arse* (2 միավոր), բացականչություն՝ *shite* (1 միավոր): Այս վիճակագրությունից պարզ է, որ գերակշռող են գոյականակերտ ածանցները, ածականակերտները միջին դիրք են գրավում, իսկ բայակերտները սակավ են:

Ժառանգված լինելով լեզվի պատմության հնագույն շրջաններից՝ բառերը ենթարկվում են զանազան ձևափոխությունների: Այս պատճառով առավել աղոտ է դառնում նրանց կազմությունը: Նախկինում գործածված շատ ածանցներ հետագայում ոչ միայն չեն գործածվում նոր ածանցումներ կազմելու համար, այլև չեն գիտակցվում իբրև ածանց՝ դառնալով արմատի անբաժանելի տարրը: Անգլերենի ածանցավոր տաբու բառերի գործառա-

կան դասակարգումը կատարելիս կարելի է տարբերել գիտակցվող և չգիտակցվող ածանցներ: Ստորև կթվենք անգլերենի այն տաբու բառերը, որոնց մեջ ածանցները գիտակցվում են, այն է՝ *balls (ball-s)*, *bloody (blood-y)*, *buggered (bugger-ed)*, *buggery (bugger-y)*, *effing (eff-ing)*, *fucking (fuck-ing)*, *retard (re-tard)*, *fucker (fuck-er)*, *knocker (knock-er)*, *papist (pape-ist)*, *polack (pol-ack)*, *popery (pope-ery)*, *popish (pope-ish)*, *pussy (puss-y)*, *shite (shit+e)*, *stiffy (stiff-y)*, *wanker (wank-er)*: Իսկ ներքորբերյալ տաբու բառերում ածանցները չեն գիտակցվում, այն է՝ *scare (sc-are)*, *coolie (cooli-e)*, *arse (ars-e)*, *midget (midge-et)*, *darkie/darkey (-e (-y))*: *Scare (sc-are)* բայում (*a*)re ձևույթը գիտակցվում է որպես անորոշ դերբայ կերտող մասնիկ, իսկ մյուս բառերում ածանցները գրեթե ծուլվել են բառարմատին, և միայն ստուգաբանական քննությունը կարող է պարզել նրանց իսկությունը: Ըստ էության, այն բառերը, որոնցում ածանցները գիտակցվում են, կամ հստակ գիտակցվում ու տարբերակվում են արմատներից, կամ քերականական ձևերից են առաջացել և չեն կորցրել իրենց ձևակազմական արժեքը:

Անգլերենի ածանցավոր տաբու բառերի գործառական դասակարգումը կատարելիս կարելի է կատարել մեկ այլ խմբավորում՝ գործուն (կենսունակ) և ոչ գործուն (անկենսունակ) ածանցներ: Գործուն են այն ածանցները, որոնցով ազատորեն կազմվում են նորանոր ածանցումներ: Ոչ գործուն ածանցները, ժառանգված լինելով հնուց և հանդես գալով որոշ քանակությամբ բառերում, թեև լիովին գիտակցվում են որպես որոշակի ածանցական իմաստով երկրորդական ձևույթներ, զրկվել են բառակազմական գործածությունից, այսինքն՝ դրանցով այլևս նոր ածանցումներ չեն կազմվում: Վիճակագրական հաշվումները ցույց են տալիս, որ անգլերենի տաբու բառեր ձևավորած ածանցներից կենսունակ են հետևյալները՝ *re-*, *-(a)re*, *-ed*, *-ing*, *-er*, *-ist*, *-ish*, իսկ ոչ կենսունակ են հետևյալները՝ *-e*, *-s*, *-ery*, *-et*, *-ack*, *-y*: Տաբու բառերում գործածված ածանցներն ունեն բնիկ, հնդեվրոպական ծագում: Ընդ որում՝ բնիկ հնդեվրոպական են *-(a)re*, *-ed*, *-ing*, *-er*, *-e*, *-ish*, *-s*, *-y* լատինական ծագման են *re-*, *-ist*, *-ery*, լեհերեն ծագման է *ack* ածանցները, իսկ *-et* ածանցը փոխառություն է հին ֆրանսերենից, և դրա ծագումն անհայտ է:

Որպես ամփոփում՝ եզրափակենք, որ անգլերենի տաբու բառերն արտացոլում են անգլերենի բառակազմության գրեթե բոլոր տիպերը, եղանակները և միջոցները, որոնք գործել են անգլերենի զարգացման բոլոր էտապներում: Սա խոսում փաստ է այն բանի, որ անգլերենի տաբու բառերը նույնքան հին են, որքան այդ բառերում արտացոլված կաղապարները: Դրանք համակցվում են անգլերենին մերձավոր և հեռավոր ցեղակցություն ունեցող գերմաներենի, հայերենի և այլ լեզուների տվյալներին և վկայում են, որ հնդեվրոպական լեզուներում գոյություն ունի բառակազմական կաղապարների զարգացման միասնական տիպաբանու-

թյուն: Ստորև բերված աղյուսակը ներկայացնում է մեր ուսումնասիրության արդյունքում կազմված անգլերենի 136 տաբու բառերի բառակազմական պատկերը.

ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ 136 ՏԱԲՈՒ ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՌԱԿԱԶՄԱԿԱՆ ԱՂՅՈՒՍԱԿ ²				
Պարզ տաբու բառեր 53			ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ 72 ԲԱՂԱԴՐՅԱԼ ՏԱԲՈՒ ԲԱՌԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ	
22 ածանցում			50 բարդություն կամ բառաբարդում	
1 նախածանց	21 վերջածանց			
Վերլուծական 29 բարդություն		Համադրական 14 բարդություն	Հապավական 7 բարդություն	
Հարադրական 26 բարդություններ	Կայուն բառակապակցու- թյամբ 3 բարդություն		1 տառային հապավում	6 կրճատված տաբու
Բայական 12 միավոր	Անվանական 14 միավոր			

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Polack գոյականն անգլերենում փոխառություն է լեհերեն Polak բառից: Ըստ Վ. Բորիսի՝ Pol (-ak) «լեհացի» բառը կազմված է Pol արմատից, որը Polanie "Poles," Polska "Poland," polski "Polish" բառերի առաջին մասն է, և -ak ածանցից (տե՛ս Wiesław, 2005: 459): Pole «դաշտ» բառը կապվում է հին եկեղեցական սլավոներենի polje «դաշտ», ինչպես նաև՝ հնդեվրոպական նախալեզվի *pele- «բնակարան, տարածք» բառերի հետ (տե՛ս Oxford English Dictionary): Ի դեպ, -ak ածանցը լեհերենում շատ տարածված է:

2. Բառակազմական դասակարգումներում 136 տաբու միավորից դիտարկվել են 123-ը: 13 միավոր ունեցել են համանների շարքեր. դրանց մյուս բևեռները դուրս են մնացել վիճակագրությունից:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աղայան Էդ. Բ. Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 1984:
2. Գալստյան Ս. Ա. Ածանցումը և ածանցները ժամանակակից հայերենում, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 1978:

3. Էլոյան Ս. Ա. Ածանցները ժամանակակից հայերենում, Երևան, ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ., 1963:
4. Հովսեփյան Լ. Ս. Գրաբարի բառակազմության վերլուծական տիպը, Երևան, ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ., 2016:
5. Հովսեփյան Լ. Ս. Գրաբարի բառակազմությունը, Երևան, ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ., 1987:
6. Ջահուկյան Գ. Բ. Ժամանակակից հայոց լեզվի իմաստաբանություն և բառակազմություն, Երևան, ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ., 1989:
7. Adams V. Complex Words in English. Harlow: Pearson Education/Longman, 2001.
8. Alan C. L. A Natural History of Infixation. Oxford: Oxford University Press, 2007.
9. Bauer L. English Word-Formation. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
10. Bloomfield L. Language. Chicago and London: University of Chicago Press, 1984.
11. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, International Student's Edition, Seventh edition. Oxford University Press, 2006.
12. Miller G. English Lexicogenesis. Oxford: Oxford University Press, 2014.
13. Oxford English Dictionary (OED) //URL: <https://www.oed.com/> (Retrieved May 12, 2019).
14. Plag I. Word-Formation in English. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
15. Stekauer P. Meaning Predictability in Word-Formation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2005.
16. Stekauer P., Lieber R. Handbook of Word-Formation. Netherlands: Springer, 2005.
17. Stekauer P., Valera S., Kortvelyessy L. Word-Formation in the World's Languages (A typological survey). Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
18. Wiesław B. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005.
19. Арнольд И. Лексикология современного английского языка. Москва: Издательство «ФЛИНТА», 2012.
20. Смирницкий А. Лексикология английского языка. Москва: Издательство МГУ, 1998.

А. ПОГОСЯН – Описание моделей словообразования слов-табу в английском языке. – Настоящая статья посвящена изучению моделей активного словообразования, используемых в современном английском языке для образования запретных слов. Цель статьи – показать, какие модели обычно используются при формировании новых запретных слов. Согласно проведенному исследованию, можно заключить, что слова-табу формируются в соответствии со всеми возможными словообразовательными моделями. Изучение 138 табуированных единиц показывает, что почти половина из них – это простые (корневые) слова, остальные – различные аналитические, синтетические формы и аббревиатуры, сложные слова или словосочетания. Кроме того, большинство составных табуированных слов имеют аналитические формы, и лишь немногие из них являются аббревиатурами. Из вышесказанного можно сделать вывод, что слова-табу, будучи активными и жизнеспособными единицами в английском языке, параллельно развивались вместе с другими пластами английской лексики в процессе исторического развития.

***Ключевые слова:** словообразование, структуры словообразования, табу, словарный запас, простые слова, сложные слова, аффиксация, аналитические соединения, синтетические соединения, аббревиатура*

A. POGHOSYAN – On Word Formation Patterns of Taboo Words in English. – The present paper is devoted to the study of active word-formation patterns used in Modern English to create taboo words. The aim of the paper is to show which patterns are commonly used in forming new taboo words. According to the research taboo words are formed after all possible word formation patterns. The study of 138 taboo units shows that almost half of them are simple (root) words, the rest are various analytical, synthetic forms and abbreviations, compounds or derivational words. Moreover, most of the compound taboo words are of analytical type and only few of them are abbreviations. One can conclude that taboo words, being an active and viable units of vocabulary, have historically developed along with other layers of the English word-stock.

***Key words:** word formation, word formation patterns, taboo, vocabulary, simple words, compounding, derivation, analytical compounds, synthetic compounds, abbreviation*

Ներկայացվել է՝ 27.05.2020
Երաշխավորվել է ԵՊՀ Անգլիական բանասիրության ամբիոնի կողմից
Ընդունվել է տպագրության՝ 19.06.2020